

FALUDI FERENCZ »UDVARI EMBER«-ÉNEK EREDETIJE ÉS FORDÍTÁSAI.

I. A SPANYOL EREDETI.

A nagyon ritka első kiadás teljes címe: ORACVLO MANV-AL Y ARTE DE PRVDENCIA. Sacada de los aforismos que de discurren en las obras de Lorenço Gracian. Publicala D. Vicencio Juan de Lastanosa. Y la dedica al Excelentissimo Señor D. Luis Mendez de Haro. Con licencia. Madrid, Francisco Lamberto, 1653. [160 pp. 24°.]

Ez első kiadásból a madridi nemzeti muzeumban nincs példány, ellenben a British Muzeumban megvan e munka. (Catalogue of printed books. London, 1888. »Gracian« cz. czikk).

Az egyházi censura nyomtatási engedélye (»Aprobacion del Padre Alonso Muños de Otalora de los Clerigos Menores, Calificador de la Suprema«) az 1653. évi május 14-éről van keltezve (»a 14 de Mayo de 1653«).

Az ezután legközelebbi ismert kiadás Amsterdamban jelent meg »En casa de Juan Blaeu 1659. [166 pp. 24°]. A cím pontosan egyezik az eredeti kiadással. Schopenhauer, a nagy német bölcész, mikor e híres munkát németre fordította, ezt az amsterdami kiadást vette alapul. Az a példány, melyet Schopenhauer a fordítás alkalmával használt, Grisebach Ede német tudós birtokában van.

A madridi nemzeti muzeumban az 1659-iki kiadásnál régibb kiadású példánya e műnek nem található, s ebből azt lehet következtetni, hogy 1653. és 1659. közt az »Oraculo« nem jelent meg új kiadásban. A rákövetkező új kiadás, melyet ott Grisebach Ede talált, Spanyolországban 1664-ben került ki a sajtó alól, egy folyóiratban, melynek teljes címe: »Obras de Lorenzo Gracian, Tomo primero. Que contiene El Criticon, Primera, Secunda y Tercera Parte. El oraculo. Y el Heroe. . . Ultima impression mas corregida. . . En Madrid. Por Pablo de Val. Año de 1664.« Az »Oraculo« a 449—513. lapokat foglalja el. Később két kiadása jelent meg Madridban 1720-ban és 1773-ban, egy Barcelonában 1757-ben, valamennyi két-két kötetben, quadrat nagyságban. — A Schopenhauer által említett antwerpeni kiadásokon kívül még két kiadás jelent meg Antwerpenben: az első 1669-ben (2 kötet

4°, az »Oraculo« a 2. kötetben foglaltatik), a második 1772-ben, (mely csak akkor került a Schopenhauer birtokába, mikor már elkészült a fordítása).

Az »Oraculo«-ban összegyűjtött aforizmák szerzője Gracian Boldizsár jezsuita páter, született 1604-ben Calatayudban (Aragóniában), rektor volt a tarragonai kollégiumban (Cataluña tartományban), meghalt 54 éves korában 1658. december 6-án. A könyvecske kiadója *Lastanosa* János Vincze aragoniai numismaticus tudós volt, kiről Gracian azt írja egyik munkájában: »nuestro mayor amigo («nagy barátunk») don Vincenzio Juan de Lastanosa, benemerito universal de todo lo curioso, selecto lo gustoso, en libros, monedas, estatuas, piedras, antiguedades, pinturas, flores, y en una palabra, su casa es un emporio, de la mas agradable y curiosa variedad.« (E munka czíme: »Agudeza y Arte de Ingenio«, discurso XII.) Lastanosa kiadta barátja amaz iratait is, a melyeket az az »Oraculo«-ból kihagyott. Gracian Boldizsár keresztnéve művei címlapján mindig Lőrincznek van írva; ez a szerző akaratából történt, ki világi munkáit nem akarta valódi nevével kinyomatni: Gracian Lőrincz tehát Gracian Boldizsár írói neve. Nicolas Antonio de Sevilla úgy vélekedik »Bibliotheca Hispania«-jában, hogy Lőrincz testvére volt Boldizsárnak, holott Gracian »Agudeza« cz. művében többször emlegeti három testvérét: Pétert, Fülöpöt és Rajmondot — mind a három pap volt — úgy látszik tehát, hogy Graciannak Lőrincz nevű testvére nem volt. Egyébiránt utolsó művében (egy egyházi mű, melyet kevéssel halála előtt adott ki, czíme: »El Comulgador . . . por el P. Baltasar Gracian de la Compañia de Jesus, Lector de Escritura«) Gracian összes világi műveit elismeri. Ugyanis »Az olvasóhoz« czimzett előszavában ezt írja: »Ama sok könyv közül, melyek apaságát a világ nekem tulajdonítja, törvényes fiamul csupán ezt az egyet ismerem el, mert ennek írása alkalmával inkább szívem hajlamának, mintsem géniuszomnak engedelmestem« (Entre varios libros, que se me han prohiado, este solo, reconozo por mio, digo legitimo, sirvuiendo esta vez al afecto mas que al ingenio). Másrészt ellenben a »Comulgador« ajánlásában azt írja Valdúeza marquishoz: »E kis könyv nagy versenytárskép lép föl ama sokszoros kegyért, melylyel Excellentiád a »Heroe«, a »Discreto« és az »Oraculo« cz. műveket egyéb testvéreik mellett kitüntetni méltóztatott.« (Emulo grande es este pequeño libro de la mucha cabida que halloron en el agrado de V. Excelencia ,el Heroe', ,el Discreto', y ,el Oraculo', con otros suos hermanos.) Schopenhauer tehát helyesen cselekedett, midőn a szerző nom de plume-je helyett a szerző igazi nevét írta ki fordítása címlapjára.

Gracian összes iratai számát Lastanosa az »Oraculo« elé írt előszavában tizenkettőre becsüli. Az »Obras« azonban — eltekintve az »Oraculo« után következő »Comulgador«-tól — ezek közül csupán hetet tartalmaz, u. m.:

1. El Heroe, Gracian első műve, 1630-ból,
2. El Politico Fernando,
3. Agudeza y arte de ingenio,

4. El Discreto,
5. El Criticon, primera parte de la niñez y juventud (dedicado a Don Pablo de Parada),
6. El Criticon Segunda parte de la varonil edad (dedicado al Seren. Señor D. Juan de Austria),
- és 7. El Criticon tercera parte de la veyez (dedicado al Doctor D. Lorenzo Frances).

A többi öt munka tehát, ha ugyan egyáltalában nyomtatás alá került, nincs felvéve az összes művek közé; csak kettejének legalább a címét tudjuk, abból az előszóból, melyet Lastanosa a »Discreto« elé írt. (A »Discreto« nyomtatási engedélye 1647. júniusban kelt.) Lastanosa azt írja ebben az előszóban, hogy ezen negyedik közlés után egyebet is fog még barátja művei közül kiadni, még pedig az »Atento«-t és a »Galante«-t (»especialmente un *Atento*, y un *Galante*«). E kettő azonban, úgy látszik, kéziratban maradt, talán azért, mert a szerző nem fejezhette be teljesen.

* * *

II. AZ »ORACULO« FORDÍTÁSAI.

1. Olasz.

Oracolo manuale, e Arte di Prudenza, Cavata dagl' Aforismi, che si discorrono nell' Opre di Lorenzo Gratiano/Mandalo in Lucca D. Vincenzo Giovanni de Lastanosa. Diretto alla Nobiltà Venetiana e dedicato all' Illustr. et Eccellentiss. Sig. Leonardo Pesaro . . . In Venetia MDCLXXIX.

— — In Venetia, MDCXC.

Mindkét kiadás a berlini királyi könyvtárban van. Egy későbbi olasz fordításról, melyet Francesco Tosques adott ki »Huomo di Corte« cím alatt, Heinecke német irodalomtörténész tesz említést az »Aulicus«-hoz vagyis az »Oracolo« latin fordításához írt előszavában.

2. Francia.

L'homme de cour de Baltasar Gracian. Traduit et commenté par le Sicur Amelot de la Houssaie, cidevant Secrétaire de l'Ambassade de France à Venise. Paris 1684.

— — Troisième édition revue et corrigée. Paris 1691.

A legrégebbi francia kiadást később gyakran újra nyomatták, s ezek az utánnomások külföldön készültek, és pedig la Hayében 1692-ben és Rotterdamban 1728-ban.

Maximes de Baltazar Gracien, traduites de l'Espagnol [par J. de Courbeville]. Paris 1730.

3. Angol.

The Courtier's Oracle; or the Art of Prudence . . . Done into English. London 1694.

The Art of Prudence; or a Companion for a Man of Sense.

Made English . . and illustrated with the Sieur Amelot de la Houssaie 's notes, by Mr. Savage. London, 1702.

— — 2 th edition London 1705.

— — 3 th edition London 1714.

4. Latin.

Balthas. Gracianī, Hispani, Aulicus sive de prudentia civili et maxime aulica liber singularis olim hispanice conscriptus, postea et Gallice, Italice, Germanice editus, nunc ex Ameloti versione Latine redditus . . . Franc. Glarianus Meldenus, Constantiensis, recensuit, latine vertit . . . et notis illustravit. Accessit. Joh. Gottl. Heineccii J. C. praefatio. Francofurti ad Viadrum MDCCXXXI.

Az a latin fordítás, a melyekre Schopenhauer hivatkozott, ennek utánnyomása (Viennae Augustae 1750.)

Hominis Aulici notum Graciani oraculum prudentiae, depromptum in sententiarum politicarum centurias III . . . Latinorum Lingua loquens per interpretem P. A. Ulrich. 1734.

E második latin kiadás, mely az elsőtől önállóan készült, egy gyűjteményes munkában jelent meg, melynek czíme: »Ostrowski-Daneykowitz, Swada polska y Lacinska. Vol. II. Lublin 1745.« (Lásd: British Museum, Catalogue of printed books. a. a. O.)

5. Magyar.

Böls és figyelmetes udvari ember. Irta Spanyol nyelven Gratzian B. Fordította Németből Faludi F . . . . Posonyban 1770. 1771.

Udvari Kátó Vagy is Gratzian B.-nak Faludi F. által Magyarra fordítatt CCC Makszimai . . . . Győrött 1790.

Mindakettő megvan a British Museumban.

6. Német.

L'Homme de cour Oder die heutige politische Welt- und Staats-Weise / fürgestellt von Balthasar Gracian, Hispaniern, Und wegen seiner hohen Würde in unsre hochteutsche Sprache übersetzt, anitzo aus dem Original vermehret, und zum Andern mahl herausgegeben von Joh. Leonhard Santer, J. U. D. Franckfurth und Leipzig, 1687. [CXVIII. et 775 Seiten in 24°].

E legrégibb német kiadás, mely teljesen francia után készült, a berlini királyi könyvtárban van.

Balthasar Gracian 's Homme de Cour, oder: Kluger Hof und Weltmann, nach Mr. Amelot de la Houssaie seiner französischen Version, in's Teutsche übersetzt von Selintes [= C. Weissbach], Nebst Herrn C. Thomasii judicio vom Gracian. Augspurg 1711.

Balthasar Gracians Oracul; d. i. Regeln der Klugheit. Aus dem Spanischen von A. F. Müller. 2 Bände. Leipzig, 1715—1717.

— — 2. Auflage. Leipzig 1733.

Uomo di Corte oder Kluger Hof- und Weltmann. Nach der Italienischen Übersetzung ins Deutsche Übersetzt [von Christoph Heinrich Freisleben], Altenburg 1723.

Die Kunst zu leben: vortreffliche Regeln eines alten Weltmannes fürs menschliche Leben. Nach Balthasar Gracian [von K. H. Heydenreich] Leipzig 1786.

Der Mann von Welt, eingeweiht in die Geheimnisse der Lebensklugheit, ein nach Balthasar Gracian frei bearbeitetes vollständig hinterlassenes Manuskript [von K. H. Heydenreich] Leipzig, Martini 1803.

— — (Utánnymás:) Reutlingen 1804.

Das schwarze Buch oder Lehren der Lebensweisheit Gracian's . . . . 1826.

Männerschule von B. Gratian. Aus dem Spanischen übersetzt von Fr. Kölle. Stuttgart 1838.

A Kölle-féle fordításról, mely épp oly kontár munka, mint a többi német fordítás a Schopenhaueré előtt, Schopenhauer említést tesz *Keil* J. G.-hez intézett utolsó levelében.

Első kielégítő német fordítását a magyar irodalom és nyelv tanulmányozóira nézve is oly fontos spanyol műnek Schopenhauertől bírjuk ezen czímmel:

Balthasar Gracian's Hand-Orakel und Kunst der Weltklugheit, aus dessen werken gezogen von D. Vincencio Juan de Lastanosa, und aus dem spanischen Original treu und sorgfältig übersetzt von Arthur Schopenhauer. A spanyol eredeti után készült, melynek minden értelem arnyalatát pontos hűséggel visszatükrözi s épp annyi értékkel bír, mint maga az eredeti, nincs benne veszte semmi, mindössze néhány spanyol szójáték ment veszendőbe, melyeket német szójátékkal, kifejezni nem lehet. Kiadta a berlini királyi könyvtárban őrzött kéziratok nyomán Eduard *Grisebach* 1890-ben: Arthur Schopenhauer's handschriftlicher Nachlass. Erster Band. Universal Bibliothek 2771. 2772.

(Forrásom: a Grisebach-féle kiadáshoz csatolt irodalmi függelék: »Bibliographischer Anhang.«)

FARAGÓ HENRIK.

